

УДК 376 – 056.24:373:34

Наталія Ярмола, кандидат педагогічних наук, начальник відділу інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, natali_yarmola@i.ua (orcid.org/0000-0001-9374-5543)

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація

Висвітлено питання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Окреслено інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Визначено, що оцінка повинна відображати ступінь досягнення учнями навчальної мети, фіксувати допущені помилки, вказувати на їх причини, сприяти подоланню помилок. А також, бути інструментом адекватної педагогічної оцінки і засобом самооцінки учня, допомагати учневі самостійно застосовувати оціночні критерії, аналізувати причини невдач і розуміти умови досягнення успіху.

Ключові слова: оцінювання навчальних досягнень, учні з особливими освітніми потребами, методи оцінювання навчальних досягнень.

Article title

The issue of evaluation of educational achievements of students with special educational needs is covered. Innovative methods for assessing the educational achievement of students with special educational needs are outlined. It is determined that the assessment should reflect the degree of achievement of the students' learning goals, record the mistakes made, indicate their causes, contribute

to overcoming the mistakes. Also, to be an instrument of adequate pedagogical assessment and a means of self-assessment of the student, to help the student to apply the assessment criteria independently, to analyze the causes of failures and to understand the conditions for success.

Keywords: assessment of educational achievement, pupils with special educational needs, methods of assessment of educational achievement.

Відмінною рисою Нової української школи є особлива увага до індивідуальності дитини, орієнтація на її саморозвиток і самовдосконалення шляхом впровадження компетентнісного навчання. Наразі, учні не просто набуватимуть знань, а вчитимуться використовувати їх на практиці.

Поруч з цим, важливим компонентом освітнього процесу залишається оцінювальна діяльність, що здійснюється на засадах компетентнісного, діяльнісного, суб'єкт-суб'єктного підходів, передбачає позитивних партнерських стосунків всіх учасників навчального процесу (вчителя, учнів та їхніх батьків або інших законних представників). Серед проблем, пов'язаних із оцінювання навчальних досягнень учнів заслуговує на увагу питання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Актуальність обраної теми обумовлена переходом до нових освітніх стандартів та необхідністю зміни загальних підходів до розробки системи оцінювання, приведення у відповідність системи оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами з сучасними цілями освіти [4,5].

Вивчення практичного досвіду навчальних закладів дозволяє стверджувати, що традиційна шкільна система бальних оцінок не завжди повно відображає якісну зміну досягнень дитини в процесі навчання, фіксуючи в ній лише результат навчального процесу та суб'єктивну оцінку вчителя. Особливо, це стосується навчальних досягнень учнів з ООП, що в

свою чергу, вимагає впровадження нових, сучасних та дієвих методів оцінювання.

Наразі, навчальні досягнення учнів з особливими освітніми потребами, як і учнів з типовим розвитком, оцінюють за чотирма рівнями (початковий, середній, достатній, високий) і відповідними їм 12 балами. Проте вимоги до оцінювання є іншими, оскільки слід враховувати можливості дітей та їхні психофізичні особливості.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (легкого та помірною ступенів) початкової школи здійснюється вербально з усіх предметів інваріантної та варіативної складових. За рішенням педагогічної ради навчального закладу та за згоди батьків оцінювання навчальних досягнень учнів 4 класів може здійснюватися за бальною шкалою з предметів, передбачених Типовим навчальним планом або Індивідуальним навчальним планом розробленим в межах Індивідуальної програми розвитку, крім фізичної культури, з метою підготовки учнів до відповідного бального оцінювання в 5-9 (10) класах.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП в інклюзивному класі слід здійснювати за обсягом і характером матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою [3,4].

Досліджуючи окреслене питання, нами було визначено, що оцінюючи навчальні досягнення учнів з ООП, учитель має дотримуватись певних вимог, зокрема:

Стимулюючого підходу – оцінювання має враховувати досягнення учня, позитивну динаміку розвитку, а не його невдачі. Стимулом для учня має бути передусім не кількісна оцінка, а якісна – емоції вчителя, його оцінні судження й висловлювання, педагогічна техніка й невербальні засоби оцінювання [4].

Об'єктивності – перевіряти та оцінювати необхідно результати діяльності відповідно до визначених для неї навчальних програм і критеріїв оцінювання, викладених у цих програмах.

Систематичності – контроль навчальних досягнень має бути постійним, його слід поєднувати з викладанням та закріпленням матеріалу. Слід повідомляти учневі його оцінку, обґрунтовувати її, залучати учня до аналізу та оцінювання власної діяльності, тим самим розвивати критичність мислення та самооцінку.

Оцінювання результатів – оцінювати слід знання, уміння та дії дитини, а не її особистість.

При цьому, проведене нами дослідження вказує на те, що оцінка повинна відображати ступінь досягнення учнями навчальної мети, фіксувати допущені помилки, вказувати на їх причини, сприяти подоланню помилок. А також, бути інструментом адекватної педагогічної оцінки і засобом самооцінки учня, допомагати учневі самостійно застосовувати оціночні критерії, аналізувати причини невдач і розуміти умови досягнення успіху.

Оцінюючи діяльність учнів з особливими освітніми потребами, вчитель має характеризувати різні сторони навчальних досягнень школяра, зміщуючи акцент з оцінки знань на оцінку результатів навчальної діяльності, тобто, предметом оцінювання повинні стати навчальні дії і їх результати. Обов'язково, має бути враховано індивідуально-психологічні особливості учнів з орієнтацією на зону найближчого розвитку дитини.

За нашими спостереженнями, на сьогоднішній день, на зміну традиційній системі оцінювання знань в сучасній школі приходять нові методи оцінювання, серед яких найдієвішими у роботі з дітьми з ООП - формувальне оцінювання та метод портфолію. На нашу думку, застосування вищевказаних методів, дозволяє враховувати індивідуальність та визначити потреби конкретного учня.

Формувальне оцінювання, на відміну від традиційного, в якому контроль знань та умінь є основним джерелом відомостей про рівень навчальних досягнень учнів, здійснюється у тісному зв'язку з тим, як реально відбувався процес навчання. Даний метод є інтерактивним оцінюванням прогресу учнів, що дає змогу вчителю відповідним чином адаптувати

освітній процес. Використання формувального оцінювання дозволяє відстежувати особистісний поступ дитини, хід опановування нею навчального матеріалу та вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію особистості.

Формувальне оцінювання підтримує впевненість учнів у тому, що кожен із них здатен покращити свої результати, оскільки учням наводяться приклади того, що від них очікують. Разом з тим, педагог, спираючись на принципи розумного пристосування (запровадження адаптацій та модифікацій) і формувального оцінювання створює атмосферу визнання цінності особливостей і можливостей кожного учня, у тому числі з особливими освітніми потребами [2].

Процес навчання стає більш ефективним, коли учні та вчитель однаково розуміють цілі та очікувані результати навчання. Учні мають розуміти, яких результатів навчання слід досягнути, і у будь-який час встановити, на якому етапі досягнення своїх цілей вони знаходяться, оцінити точність виконаних дій та операцій, скоригувати, за необхідності, та зрозуміти, коли очікуваного результату досягнуто.

Однак, оцінювання навчальної діяльності школярів з особливими освітніми потребами та з нормальним розвитком не має обмежуватися лише оцінкою знань, умінь та навичок. Важливо контролювати та оцінювати особистісні зміни, які формуються внаслідок цілеспрямованого корекційного впливу на пізнавальні процеси, емоційно-вольову сферу, мовленнєву діяльність учнів. У цьому контексті важливо оцінювати характеристики, які комплексно визначають особистісний розвиток: сформованість загальнонавчальних та ключових компетенцій, досвід практичної і творчої діяльності, емоційно-ціннісні ставлення, професійну спрямованість тощо.

Аналіз української практики вказує, що важливим інструментом рішення освітніх завдань щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП є впровадження нового підходу в оцінюванні – впровадження накопичувальної системи навчальних досягнень. Такий метод має назву

портфоліо, і є дієвим засобом контролю та оцінки, який ґрунтовно доповнює критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП[3] .

Портфоліо – це накопичення та оцінки індивідуальних досягнень дитини протягом певного періоду навчання. Це є позитивний спосіб оцінювання, оскільки демонструє індивідуальні досягнення дитини, що демонструє зусилля, динаміку і досягнення учнів у різних сферах. Формування портфоліо здійснюється суб'єктивно. У процесі вибору робіт для портфоліо вчителю важливо дати відповіді на такі запитання:

- Що добре вдається цьому конкретному учневі?
- Який прогрес у формуванні відповідної компетентності (компетентностей) демонструє ця робота учня?
- Яким чином ця робота співвідноситься з іншими роботами, що містяться у портфоліо?

Зазвичай розрізняють три основні види портфоліо, кожен з яких має свої сильні і слабкі сторони:

Робоче (загальне) портфоліо

Робоче (загальне) портфоліо - до його створення долучаються усі: вчитель, учень, батьки. Добираються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт.

Позитивними сторонами цього виду портфоліо є те, що воно найбільш точно відображає прогрес розвитку дитини, показуючи її щоденний прогрес.

Слабкими сторонами є те, що воно може містити дуже багато різних зразків робіт і створювати ситуацію, коли лише педагог бере відповідальність за його наповнення. Щоб уникнути цього, потрібно утримувати портфоліо в доступному для дитини місці.

Учніське портфоліо (Демонстраційне портфоліо)

Учніське портфоліо (демонстраційне портфоліо) – містить лише найкращі роботи учня, які обираються самим учнем. Такий вид портфоліо є досить сильною мотивацією для дитини виконувати роботи, що демонструють її найкращі здібності.

Слабкою стороною демонстраційного портфоліо є те, що у більшості випадків воно може не відображати щоденну діяльність дитини. Наприклад, для дитини з особливими освітніми потребами таке портфоліо не показує її слабкі місця та сфери, де потрібна додаткова допомога.

Портфоліо вчителя

Портфоліо вчителя – таке портфоліо містить контрольні (тестові) завдання і зразки робіт, вибрані самим учителем.

У вчительське портфоліо вкладаються продукти навчальної діяльності, які засвідчують її динаміку, а не лише абсолютні оцінки. Так розділ вчительського портфоліо: «Досягнення учня у навчанні» (сторінки: Навчання грамоти; Письмо; Математика) може вміщувати графіки швидкості читання; навчальні досягнення, фіксовані оцінкою у вигляді дробу: знаменник вказує на кількість помилок, які допустив учень у попередній роботі, а чисельник - кількість помилок у цій роботі.

Іншими розділами вчительського портфоліо можуть бути такі: розділ «Соціальна компетентність учня», в якому міститимуться записи вчителя про особливості співпраці учня з однокласниками, особливості спілкування з однолітками та дорослими. При цьому важливо відмічати чинники, які призводять до труднощів у соціалізації (особливості поведінки, комунікативна діяльність), а також позитивні сторони, які слугують підґрунтям для поліпшення соціальних контактів дитини. Часто педагоги можуть одночасно використовувати елементи усіх трьох видів портфоліо. Кожен навчальний заклад і кожен вчитель має знайти спосіб, який є найбільш ефективним для того, щоб якомога більше дізнатися про дитину і забезпечити її додаткові потреби.

Укладання портфоліо допомагає вчителю:

- розкрити індивідуальні можливості дитини;
- стежити за динамікою навчальних досягнень учня за певний проміжок часу;

- визначати ефективність та відповідність індивідуальної програми розвитку можливостям дитини, відтак коригувати її;
- стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня;
- здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, учителем.

Портфоліо завжди має бути візуалізоване. Однак, його зміст не може зводитися до папки учнівських робіт. Це має бути спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учня в різних галузях. Ось чому кінцеву мету навчального портфоліо вбачають в унаочненні прогресу навчання за результатами навчальної діяльності.

Аналіз існуючої шкільної практики дозволяє нам сформулювати наступні вимоги до методів оцінювання учнів з ООП, які, з одного боку, дозволять вирішити назрілі проблеми, а з іншого - зможуть бути впроваджені в роботу закладів з інклюзивним навчанням.

1. Оцінювання повинно стимулювати підвищення ефективності навчального процесу для всіх його учасників.
2. Оцінювання повинно стимулювати внутрішню мотивацію учнів.
3. Оцінювання повинно стимулювати співпрацю між учителем і учнем в досягненні цілей і вирішенні завдань навчання.
4. Оцінювання повинно надавати можливість отримання достовірної інформації про актуальний рівні володіння матеріалом предмета навчаються всім зацікавленим сторонам - вчителю, самому учневі, батькам.
5. Зміни в діяльності вчителя внаслідок впровадження нових методів оцінювання мають відповідати існуючому рівню теоретичної та методичної компетентності вчителя.

Отже, у процесі навчання дитини з ООП в інклюзивному класі, вчитель має використовувати різні методи оцінювання навчальних досягнень, добираючи їх у залежності від індивідуальних особливостей та освітніх можливостей учнів, теми, змісту, що дозволить подолати суб'єктивізм і формалізм в перевірці та оцінюванні знань та набутих компетентностей.

Література

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
2. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі / А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2014. – № 3 (71). – 7 – 13
3. Концепція «Нова українська школа» (Розпорядження Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року») [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
4. Супрун, М. О., Ярмола Н.А. Роль міжнародної стандартної класифікації освіти у вирішенні проблеми диференціації освіти дітей з особливими потребами / М. О. Супрун, Н. А. Ярмола // Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови. - 2013. - Вип. 4(1). - С. 173-180.
5. Супрун М., Мельниченко М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти / М. Супрун, М. Мельниченко // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 123(2). – С. 328-332.
6. Типова освітня програма для дітей з інтелектуальними порушеннями (Наказ МОН України від 26.08.2018 № 814) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
7. Ярмола Н.А. «Індивідуальна освітня траєкторія дитини з порушеннями інтелектуального розвитку: практичні кроки» / Н.А. Ярмола // Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови. - 2018. - Вип. 4(1). - С. 173-180.

